

רבן שמעון בר יוחאי – תקיפותו.

[ל"ג בעומר (שיחה 2) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו אוצרות התורה, כרך ב' בחלק "מועדים".
בהרהר. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

נהוג בזמננו לחגוג בל"ג בעומר "הילולא של רשב"י". זאת אע"פ שרבי יוסף חיים מבבל (מחבר "בן איש חי") כותב בספר "דעת ותבונה" (דף ד.) שאין שום מקור ברור שזהו תאריך פטירת רשב"י, וגם הרמ"א (בסי' תצ"ג) כאשר דן על מניעת תחנון ביום זה, לא הזכיר פרט חשוב זה. במקום לעלות לקברו, טוב לנו להאחז בתורתו וללכת בעקבותיו איש איש כשיעורו.

אנו מוצאים שרשב"י היה תקיף באישיותו. "פתח רבי יהודה ואמר, כמה נאים מעשיהן של אומה זו (הרומים). תקנו שווקים, תקנו גשרים, תקנו מרחצאות. רבי יוסי (בן חלפתא) שתק. נענה רשב"י ואמר כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן. תקנו שווקין להושיב בהן זונות. מרחצאות לעדן בהן עצמן. גשרים ליטול מהן מכס. הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם (פירש רש"י: לתלמידיו או לאביו ואמו, ולא להשמיען למלכות, ונשמעו ע"י למלכות). אמרו (הרומים): יהודה שעילָה, יתעלָה (להיות ראש המדברים). / יוסי ששתק, יגלה לציפורי. / שמעון שגינה, ייהרג" (שבת לג:).

אנו מכירים המשך הסיפור, איך ברח רשב"י למערה והסתתר שם י"ג שנה וסוף שנהיה שר בית הזוהר "וכל רז לא אניס ליה". השאלה הנשאלת היא: הנה אנו רואים שהמלכות היתה כה עריצה, שאפילו ר' יוסי ששתק לא ניצל מן פורענות. כלומר, לדעת הרודנים, כולם צריכים להשתתף בהימנון-תהילתם. גם הסתייגות-שתקנית של ר' יוסי נחשבת למרידה. דבר זה היה ידוע היטב לרשב"י, ובכן למה הוא העיז להסתכן, למה בָּז לצרות? – אלא, הוא נקט כדעת מהרש"ל ("יום של שלמה", ב"ק ד/ט) שבדברי תורה אין לשַׁקֵּר, ושתיקתו תשמש כהודאה לדעת ר' יהודה, מה שנחשבת לדעת רשב"י הַרְסָה לתורה.

כי רשב"י דן את האדם לפי תוכן מחשבותיו, ולא לפי גינוני נימוס של חיצוניות מעשיו. כיון שליבם של הרומים הוא רע, ממילא גם כל מעשה חיצוני שיעשו שנדמה שהוא טוב, הרי הוא בעצם רע. (השווה: "טובתן של רשעים, רעה היא אצל צדיקים" – יבמות קג.).

כדברי רבנו יונה אודות לימוד חובה על מעשיהם של הרשעים:

"גם מן הרשע הגמור לא אמר. כי אפילו מעשהו כולו טוב ואין נראה לחוש עליו משום צד עון, יש לאדם לדונו לכף חובה ולומר "לפנים (=בחיצוניות) עשה, ואין תוכו כבדו...". ועל זה אמר שלמה בחכמתו 'משכיל צדיק לבית רשע, מסִלֵּף רשעים לרע' (משלי כא, יא). רוצה לומר, בני אדם חושבים כי הצדיקים שאינם יודעים לעשות רע אינם מכירים דרכי הרשע כי לא יבינו? אין הדבר כן. כי הצדיק משכיל לבית רשע ויודע ומכיר ומשגיח רוע מעלליו, יותר משאר בני אדם שיודעים ולא יתנו אותו על לבם. 'מסלֵּף רשעים לרע', הצדיק כשרואה מעשה הרשעים הנראים בדרך טוב, מסלֵּף אותו ומטהו לדונו לאמר 'פעל און, כי לא התכוון למצוה, אך לשום עצמו בחזקת הטובים'". (רבנו יונה על אבות, א/ו).

ובכן רשב"י מביע דעת תורה ומכחיש גישתו הפייסנית של ר' יהודה, שלדעתו אין גישה זו אמתית כלל.

בסוגיא זו, הפיסקא "שתק ר' יוסי" היא מלאה תוכן. ויש לנו לתמוה עליה –

א. אם בלאו הכי לא דָּבַר מאומה, בשביל מה הגמרא הזכירה אותו? וא"ת על זה שסבל ר' יוסי עונש מהרומים? והרי כמו כן רבבות אלפי ישראל סבלו (גלות) כזה וגרוע מזה. הוא לא הביע שום דעה תורנית, ומשום מה יש להזכירו?

ב. ואם משום שנראה כמסכים לדעת רשב"י אלא שמפחד לדָּבַר (ולכן הרומים קנסו אותו בגירוש) חז"ל היו צריכים להזכיר אותו אחרי דברי רשב"י, לומר שנקט שיטה אמצעית בינו לבין ר"י. וכאן כתוב

ששתק עוד מלפני שדבר רשב"י, כלומר הוא שתק בהודאה לדברי ר' יהודה וכמסכים לו. – ובכן, למה הענישוהו הרומים?

ג. והעיקר, למה ה' העניש אותו? מה הוא עשה שאיננו טוב?

כדי להבין סוגיא הנ"ל, עלינו לעיין בסוגיא דומה.

במסכת ע"ז (יח.) – "כשחלה רבי יוסי בן קיסמא, הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו.

- אמר לו ר' יוסי החולה: 'חנינא אחי, אי אתה יודע שאומה זו (=הרומים) מן השמים המליכות, ש(הרי) החריבה את ביתו, ושרפה את היכלו, והרגה את חסידיו, ואבדה את טוביו, (והנה פלא, אעפ"כ) ועדיין היא קיימת?! (הרי מכאן שהיא עושה שליחותו של ה' בפורעניותו). ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהילות ברבים, וספר תורה מונח לך בחיקך. (כלומר, בשעה שהמלכות גוזרת לא ללמוד תורה, ניחא אם האדם לומד בסתר במחבוא. אבל להקהיל קהילות פומביות ולארגן אחרים, זוהי מסירות נפש ללא צורך תורני. (עיין שו"ע יו"ד סי' קנז, שמוסרים נפש כדי לא לעבור עבירה בפועל, אבל לא על מניעת מצוות עשה בלבד. / ועוד, אם ללמד תורה, יש לעשות בהסוואה בדיבור פה בעלמא, כדי לא להבליט הדבר לעיני כל רואה. ואתה יושב עם ספר תורה בחיקך, ומפרסם לכולם?!).

- ענה לו רבי חנינא: "מן השמים ירחמו".

- (גער בו רבי יוסי בן קיסמא) – "אני אומר לך דברים של טעם (=של חכמה ושכל) ואתה אומר לי 'מן השמים ירחמו'? תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר תורה באש". (כלומר אתה עושה ב' עבירות. ראשית, אתה כמתאבד לדעתך ותתן את הדין על איבוד נפש מישראל. והגורע מזה, אתה גורם לשריפת ספר קדוש וזהו חילול השם. כי כלל בדינו אחרי שאומרים חטא חמור, אין טעם להזכיר חטא קל. ולכן רואים מזה ששריפת ספר תורה גרועה יותר, מחמת חילול השם שבדבר).

- אמר לו: "רבי, מה אני לחיי העוה"ב"? (כלומר, קבלתי מוסר-השכל שלך שחטאתי. ובכן, האם גם קפחתי חלקי לעוה"ב?)

- אמר לו "כלום מעשה בא לידך?... " ושאר המעשה עיין שם. (והדבר מוסבר ע"פ רמב"ם בפירוש המשניות סוף מסכת מכות, שאם האדם עושה מצוה אחת בכל פרטיה ובכל תנאיה, בזה לבד יזכה לחיי נצח, כמבואר במשנה בקידושין לט.).

כלומר, יש כאן מחלוקת תנאים: מה חובת האדם בעת גזירת שמד על **ביטול מצות עשה**.

• רבי עקיבא, מורו של רשב"י, היה מקהיל קהילות ומזמין אליו את המיתה. (עיין ברכות סא: ויכוח עם פפוס בן יהודה והמשל של הדגים). וכך היה סבור רשב"י, שיש ללמד דעות-תורניות לרבים בלי שום חנופה ובלו משוא פנים, ויהי מה!

• אבל ר' יוסי בן חלפתא היה סבור כמו ר' יוסי בן קיסמא, שהאדם ישמור על חייו.

ומצאנו שרבי"ח היה אדם גדול. אמרו בסנהדרין (לב:) – "הלך אחרי בית דין יפה, (ואיזהו? של) ר"י בצפורי". / ובסנהדרין (קיג:)

שהיה מתגלה אליו אליהו הנביא. וכן בברכות (ג.) / וביבמות (סג:) אשכחיה לאלהו. / ועיין אמרוניו בשבת (קיא:).

ואעפ"כ יש כאן רמז מן שמיא דלאו שפיר עביד, ונענש (והרי ממנו לא יצא "ספר הזוהר").

והרי כך כתוב בב"ב (צא:) – "אמרין בבית מדרשא - דמודי להון (לגוים), נפיל בידיהון, דמתרחץ עליהון, דיליה דילהון". ומפרש רשב"ם: "דמודי להון לעכו"ם, מתרצה להן במה שאומרים, נפיל בידיהון. אלא כל דבריהם יסתור. דמתרחץ, בוטח (בהם) שע"י שמתגלה להן, דיליה – דילהון. לוקחין כל מה שיודעין משלו". כלומר, אין לתת בגוים שום אימון.

ולכן,

אמנם רבי יהודה [שדיבר לטובת המלכות] לא נענש כלום מפי שמיא, כי כך הוא חשב את האמת התורנית, ובכן הביע דעתו בכנות.

אבל, ר' יוסי שכנראה לא היה מסכים לר' יהודה, אלא ששתק כעצה טובה כדי להינצל מהמלשינות לממשלה, ולכן הדגישו בגמרא ששתק, כי הרי בלי שאמר כלום, אז ודאי אין צורך להזכיר אותו כלל, אלא ששתק כפעילות של תחכום להצלתו. אבל לא הועילה לו, כי לפי רבנו יונה זה נחשב מעין חנופה, לעשות בניגוד לדעותיו התורניות.

ולכן אדרבה, לא רק שהרומים לא העריכו את שתיקתו אלא אפילו הענישו אותו על כך, כי תבעו ממנו דיבור מפורש כמו דיבור שבחו של ר' יהודה.

והשאלה הנשאלת היא, "האם מותר לו לאדם להסתכן במקום שהתורה לא דורשת זאת ממנו?" הנה זוהי מחלוקת בין הרמב"ם (הל' יסוה"ת ה'ד – האוסר להסתכן), לבין התוספות (המתירים).

- אסמכתא של התוספות היא מהירושלמי, שביעית ד, ב, (עיי' ביאור הגר"א על שו"ע יו"ד קנו ס"ק ב') – שם כתוב כי רבי אבא היה חייט אצל גוי והוא מסר נפשו לא לאכול מאכל איסור.
- הרמב"ם מחמיר כהבבלי שאיננו מזכיר גישה כזו. ועוד, הירושלמי שם סיים ואמר שאם ר' אבא היה שומע מה אמרו חכמים, הוא לא היה מוסר נפשו על כך. – ומזה קשה על התוספות!.

ולמה הרמב"ם לא הביא מסוגייתנו ראייה לדבריו?

אלא, כי הרי זו מחלוקת תנאים ולא הוכרעה אם רבי יהודה צודק או רשב"י, ובספק נפשות יש להחמיר ולא להסתכן. והתוספות מקילים, כדעת הירושלמי. ולענין פסק למעשה, הנה הש"ך שם בס"ק א' מביא בשם תרומת הדשן כמו התוספות. וכן כתב מהר"י עמדין (מגדל עוז, אבן בוחן, פינה א' ס"ק לד) "ובמקום שיש צורך שעה ולמיגדר מילתא, מצוה וחובה היא למסור נפש על זה".

בסיכום, גישתו של רשב"י היא שיש לו לאדם לעמוד על עקרונותיו ולא לוותר מאומה, אפילו כשיש חשש לחייו. כל מהותו של רשב"י היתה פנימיות התורה. "מן המקדש לא יצא", הוא היה תמיד אפוף מחשבות תקיפות על מעלתם של ישראל ועל הוד כבודם. רשב"י היה אומר "כל ישראל בני מלכים הם" (שבת סז). הוא ראה את האדם כאילן מושרש בשמים, ורק נופו נוטה כלפי הארץ (מהר"ל, "חידושי אגדות", על סוטה לו). ולכן הוא זלזל בגוים שהם כופרים, ולא רצה למהול את דעותיו התורניות, כדי להפיג את עוצמתם. שתיקה לפעמים תיחשב כשלילית, כי היא כהסכמה לעוולה. טוב שנדע כולנו מה רשב"י מייצג. לא לחנם אמר לו רבי עקיבא "דיידך, שאני ובוראך מכירים את כוחך". (ירושלמי, סנהדרין א/ב).

רשב"י היה תקיף בדעתו שאין בני ישראל נקראים "בני מלכים" אלא אם כן הם בא"י. (והר"ג/רעג). הוא גינה בחריפות רבה את היציאה לחו"ל (ב"ב צא:) ומצאנו במדרש שכאשר אחד מתלמידיו יצא לחו"ל וחזר עשיר, וחבריו התקנאו בו, רשב"י הוציא אותם לבקעה אחת שעל פני מירון וצוה "בקעה, בקעה הוציאי דינריןך" וכך היה. והפטיר להם רשב"י: כל מי שלוקח, מחלקו לעוה"ב הוא לוקח!" (מדרש שמו"ר ג). פירוש הדבר, כל הדר בא"י הרי הוא בן עוה"ב (ירושלמי שבת א/ סוף ה"ג). הרוצה להתעשר, הנה הדלת פתוחה לפניו לצאת לחו"ל, אבל לבסוף יפסיד את חלקו בעולם הנצח.

ודאי כי לא ידבק אדם בתורת רשב"י אם ידביק תמונת תואר-פניו על הקיר. כן לא ידבק האדם בו ע"י ההליכה לקברו. הרוצה ללכת באורחותיו צריך להיות תקיף בהליכותיו, בלימוד התורה, בדקדוק המצוות, באחיזה בא"י וכדומה. ההחלטה על כך היא הראויה לנו ליום נשגב זה.